

Tarih Okulu
İlkbahar 2009
Sayı III, 203-214.

François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)**, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Murat KARATAŞ¹

Giriş

Georgeon, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, XX. yy.'ın en büyük tarihsel gelişmelerinden biri olarak görür. Osmanlı İmparatorluğu'nun ulusal bir devlete, birebir cumhuriyete dönüşümünü kaçınılmaz olarak görmez; çünkü Türk ulusal bilincinin yüzyılın başında daha emekleme aşamasında olduğunu söyler. Abdülhamit döneminde, kültürel alanda bir "Türklük" bilincinin ortaya çıktığını kabul etmekle beraber, bu konu ile ilgili yazıların Ziya Gökalp'in kişiliğinde yoğunlaştığını bildirir. Yaratıcı olarak Yusuf Akçura'nın görüldüğü Pantürkizm kavramının Türk toplumunun en tutucu kesimlerinin kullandığı bir tema haline gelmesi, kendi yüzyılı içerisinde değerlendirildiğinde "ilerici" olan bu yaklaşımı arka plana ittiğini belirtir. Niyazi Berkes'in Akçura'ya "Unutulan Adam" demesi de, hem bunun hem de Ziya Gökalp'in bu konuda tek olarak görülmesi gibi bir yanlış anlayıştan kaynaklandığını söyler. Ayrıca, Akçura'nın, Gökalp ile mukayese edildiğinde düşüncelerini sistemli bir şekilde topladığı bir yapıtının olmamasını da unutulmasında önemli bir etken olarak görür.

Yazar, kitaptaki incelemenin ardındaki genel sorunu, Pantürkizm aşamasının Türk milliyetçiliğindeki yerinin ne olduğu konusu olarak görür. İncelemenin odağı Türkiye'dir. Akçura'nın bibliyografisinin Rusya'ya ilişkin yeri kitapta yer almaz. Söz konusu olan çalışmayı, "Pantürkizmin Babası"nın eksiksiz biyografisi değil, onun Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde eylemlerinin incelenmesi ve modern Türkiye'ye yaptığı entelektüel katkıların değerlendirildiği bir çalışma olarak vasıflar.

¹ Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Tatar Kökenli Bir Aileden Pantürkizm'e (1876-1904)

Akçura, Rusya'nın Bolşevik Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması dönemlerine şahit olmuştur. Dolayısıyla Akçura, Osmanlı ve Rus İmparatorluğu'ndan ortak çizgiler taşıyordu. Bu dönemde Milliyetçilik akımının etkisi ile her iki imparatorlukta da köklü değişimler oldu. Mensubu olduğu Volga Tatarları, Osmanlı'daki Rumlar gibi, ticaretle uğraşan seçkin bir kesimdi. Kırım'ın Ruslar tarafından ilhak edilmesinden sonra bu topraklardan Osmanlı ülkesine büyük bir Tatar göçü oldu. Rus baskısından (III. Aleksandr dönemi) kaçan Rusya'nın Türk aydınları, XIX. yy.'ın son çeyreğinde Türkiye'ye yerleşmeye başladılar. Bu akımı Azeriler başlattı, onları Kırım ve Kazan Tatarları izledi. XIX. yy.'ın son çeyreğinde, Türkler iki büyük olgu ile karşılaştılar: Rus İmparatorluğu'ndaki Ruslaştırma politikasına ve Panislavizm tehdidine karşı ulusal direniş ile Osmanlı İmparatorluğu'nda da Sultan Abdulhamid'in istibdadına karşı hürriyet mücadelesi. Tatar milliyetçiliği ve Jöntürk Milliyetçiliği. Yusuf Akçura'nın gençliğine damgasını vuracak olanlar bunlardı.

Biyografinin Verileri

Yusuf Akçura, kumaş ticareti ile uğraşan köklü bir Tatar ailesinden geliyordu. Akçuraoğlu ailesi, II. Katarina döneminde elde ettiği servetini, vakıflar aracılığı ile camiler, medreseler, okullar ve tiyatro yaparak değerlendiriyordu. 1878'de babasının ölümü ile Akçura, mali nedenlerden dolayı annesi ile İstanbul'a yerleşti; fakat her yıl Rusya'ya gitmeyi ihmal etmeyeceklerdi. Bu seyahatlerde Akçura, Türklük konusundaki bilgisini derinleştirmekteydi. Türklerin Ruslar karşısında uğradığı baskılar, Türklüğün karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri yakından görmesini sağladı.

Akçura, 1887'de Askeri Rüşdiye, 1892'de Kuleli Askeri idadisine girdi. Burada bütün yaşamı boyunca dost olacağı Ferit Tek ile tanıştı. 1894'te Harp Okulu, 1896'da Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne girdi. Harbiye'de gizli olarak okuduğu Namık Kemal şiirleri ile tam bir "Vatansever" oldu. Jöntürk düşüncesi nedeniyle 1896'da tutuklandı. Bir buçuk ay hapiste kaldı. 1997'de tekrar tutuklandı. 1898'de affedildi; fakat Trablusgarp'ta ikameti zorunlu kılındı. Akçura'nın bu dönemde cesareti ve hürriyetçi düşüncesi pekişti. Akçura, Ferit Tek'le beraber Trablusgarp'ta İttihat ve Terakki'nin 7. şubesini kurdu. 1899'da

Trablusgarp'tan Tunus yolu ile Paris'e gitti. Paris'te Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet ve Sabahattin gibi Türkçülük hareketinin önderleri ile tanıştı.

Entelektüel Etkiler

Akçura'nın entelektüel öğelerinin tarihsel olarak en eskisi ve en önemlisi Tatar reformculuğu ve modernizmi idi. Akçura, Tatar reformcularının başlıcaları olan Şahabeddin Mercani, Kayyum el-Nasiri ve Alimcan Barudi ile tanışmıştı. Bunların etkisi ile İslamiyet'te reform yapılması gereğine inanıyordu. Aynı zamanda dinsel reformla kültürel modernleşme hareketlerini birbirine koşut olarak ele almanın gerekliliğine inanıyordu. Akçura'yı en çok etkileyen kişi ise, İsmail Gaspıralı olmuştur. Gaspıralı, fonetik okuma yöntemine dayalı önemli bir okul reformu ile laik öğretim konularının okula girmesini sağlamıştı. Gaspıralı'ya göre, Rusya'daki Müslüman ve Türklerin birleşmesi zorunluydu. Akçura'nın Türk birliği, ılımlı politika, siyasal alandan çok kültürel alanda mücadele yürütme, kadının toplumdaki yeri, doğayı gözlemleme, tarihsel çözümlenmeye önem verme ve laik bir düşünce yapısına ulaşma konularındaki gelişimi Gaspıralı sayesinde olmuştu.

XIX. yy.'da hem Rusya hem de Osmanlı Türkleri arasında Türk kültürüne yönelik uyanan ilgi ve bunun sonucunda yapılan araştırmalar, Akçura'yı etkisi altında bıraktı. Yerli ve yabancı yazarları okudu. Özellikle ikdam gazetesinde Abdullah Cevdet'in yazılarını takip etti. Paris'te Jules Halevy'da Orhun Yazıtları üzerine ders aldı. 1900-1903 yılları arasındaki Paris'te bulunduğu yıllar, onun fikrî gelişimi konusunda teorisini arttırdı. Tarih, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk gibi her konuda Sorbonne'da eğitim aldı.

Akçura'nın yazın hayatında en çarpıcı ilk eğilim, tarihsel ve siyasal sorunlara *materyalist yaklaşım*dır. 1902'de Şura-yı Ümmet'te yayımlanan "Doğu Sorunu" adlı makalesinde, doğunun diplomatik, geleneksel ve dinsel yönlerinden ziyade, ekonomik boyutu üzerinde yoğunlaşmıştı. Doğu sorunu ile ilgili ekonomik çözümlenme, ilk kez açıkça ortaya konuluyordu. Fakat işleyiş tarzı ile materyalizmi bir doktrin olmaktan çok bir yöntem olarak kullandığı gözleniyordu. Akçura'nın yazılarında kendisini gösteren bir başka temanın ise, *yaşamak için mücadele teması* olduğu görülmüyordu. Toplum ve tarih alanında Spencer ve Taire'den etkilendiği görülmekteydi. Yaşam mücadelesi onun için bir tarih anahtarı idi. Toplumsal Darwincilik göndermesi, Akçura'nın hemen tüm yapıtlarında görülmektedir. "Güç" temasının Akçura'da egemen bir tema

olduğu söylenebilir ki, “Üç Tarz-ı Siyaset”te de “Asıl meselemiz devletin kuvvetinde idi” diyecektir. Akçura “birlik ve ilerleme”ye karşı “güç ve ilerleme” kavramını savunuyordu. Bu katı gerçeklik onu, pozitivist hümanizmle İslami ahlak temeline dayalı kardeşlik kavramı karışımı olan Jöntürk idealizminin karşısına dikiyordu. Akçura’nın Türkçülüğü, dil, kültür ve tarih alanlarıyla sınırlı bir milliyetçilik anlayışıydı. Akçura’ya göre Türkler, kimi kavimlerin dinlerini benimsemişlerse de hatta kimileri istilalara uğramışlarsa da dillerini korumuşlar ve milli geleneklerine bağlılık göstermişlerdi. Bu bakımdan Akçura, meşruti yönetimin şeriata uygun olduğunu, eski Türk devletlerinden örnekler vererek açıklamaya çalışıyordu. Akçura’nın etkilendiği açıkça belli olan bir başka düşünce akımı da *faydacılıktı*. Çözümlemelerinde yarar, fayda, çıkar, sakınca, kayıp, zarar kolaylıkla görülebilirdi. Örneğin, “Üç Tarz-ı Siyaset”te, Pantürkizm, avantaj ve riskleri değerlendirilen bir iş gibi ele alınmıştır.

Akçura’nın milliyetçilik konusundaki fikirlerini Paris’te pekiştirdiği görülmektedir. Dr. Şerafettin Mağmumi’yi tanıma fırsatı bulan Akçura, O’ndan, bir Osmanlı toplumu yaratılamayacağı ve tek kurtuluş yolunun Türk milliyetçiliği olduğu yönünde, kendisi üzerinde etki bırakacak yorumlar kazandı. İşte bu düşüncelerle, Jöntürkler’in “Osmanlı Birliği” ideallerine ters düştü ve onlardan kopmaya başladı.

Üç Tarz-ı Siyaset

Akçura, 1903 yılında Rusya’ya gitmek üzere Fransa’dan ayrıldı. Mart 1904’te, Osmanlılık, Panslavizm ve Pantürkizm’in ne sonuçlar doğuracağını değerlendirdiği “Üç Tarz-ı Siyaset” isimli bir makale yayınladı. Makale, Mısır’da “Türk” isimli bir dergide üç bölüm olarak yayımlandı. Üç Tarz-ı Siyaset yazısında Akçura, izlenen politika türlerini tarihsel bir bakış açısı ile çözümlüyordu. Osmanlılığı, Tanzimat Dönemi’ne; Panslavizm’i, 1870’li yıllara bağlıyor ve son yıllarda ortaya çıkmış olan Pantürkizm’i ele alıyordu. Bu makalede Akçura, bu akımların Osmanlı Devleti’ne yararı ve uygulanabilirliği konusunu tartışıyordu. Osmanlılık sisteminin uygulanmasının olanaksız olduğuna hükmediyor ve Panslavizm ile Pantürkizm’in karşılaştırmasını yapıyordu. O’na göre Panslavizm için en büyük engel “dış” engel iken, Pantürkizm için en büyük engel “iç” yani Türkler’de ulusal bilincin yavaş geliştiği düşüncesi idi.

Üç Tarz-ı Siyaset'te ve Pantürkizm'in temelini oluşturan "ırk" kavramı Akçura için "ortak bir kültürel mirasa sahip insan topluluğu" olarak göze çarpsa da milleti tanımlarken "ırk, lisan ve anane" birliği olarak tanımladığı görülmektedir. Fakat O'nu asıl ilgilendiren işin siyasal yönüdür. Yani Türklükten çok, Türkçülük.

Akçura'nın Pantürkizm politikası, Osmanlı'nın mevcut topraklarını korumaktan ziyade daraltması anlamına geldiği için ilk başlarda pek de tercih edilmedi. Bu bakımdan Türk unsurunun ağır basması tezine yönelindi. Akçura, Pantürkizm politikasının Osmanlı coğrafyasında nüfus ve toprak kaybı meydana getireceğini belirtmekle beraber bu sorunun, Türkleştirme politikası ile giderileceğini savunmuşsa da daha sonra Türkleşme çabasının imkânsızlığını da söylemişti. Fakat asıl sorunlardan biri, Pantürkizm politikası, Osmanlı'nın ağırlık merkezini de kaydıracak, yoğunlukla Türklerin yaşadığı yer olan kuzeye yöneltecekti. Bir diğer sorun da İslamiyet'in "ümme" anlayışına karşı hem İslam'ın içinde olup hem de milli olabilmek sorunu idi ki bu dönem milliyetçilerin en çok uğraştığı konu da bu olmuştu. Türk milliyetçilerinin büyük bir bölümü, milliyetçiliğin İslam'ın içinde olduğunu kanıtlamaya yönelirken bu çabalar, milliyetçiliğin İslam'ı zayıflatmaktan çok güçlenmesine neden olacağı gibi tezlerin kanıtlanması yönünde idi.

Pantürkizm, XX. yy.'ın için yeni bir düşünce idi. Pantürkist eğilimler ilk kez Rusya'daki Müslüman Türk toplulukları üzerinde etkili olmaya çalışan Tatar burjuvazisi saflarında ortaya çıktı. Yüzyılın ilk yarılarında Pantürkizm, İstanbul'da Tıbbiye Mektebi öğrencileri arasında etkili olmaya başladı. Pantürkizm'in sistematik bir biçimde ortaya konması, Akçura'nın makalesi ile oldu. Akçura'nın tezi, Tatar burjuvazisinin Pantürkist eğilimleri ile Jöntürk ideolojisinin devleti koruma ideolojisini bağdaştırmaya çalışıyordu.

Akçura Rusya'daki Milli Hareketin Başında (1905-1908)

Akçura, Fransa'daki öğrenimini tamamladıktan sonra Rusya'nın çalkantılı bir döneminde Rusya'ya yerleşti. Rusya Müslümanların birleşmesi amacını taşıyan burjuva bir kesimin yanında, Müslüman ve Ruslar arasındaki hak eşitliğini savundu. O'nun fikirleri Rusya'nın ve Rus Müslümanların arasındaki mücadelede kolayca yayılma imkânı buldu. Bu amaçla öğretmenlik, gazetecilik ve siyasal örgütçülük gibi üç eylem aracı kullandı. Kazan'daki Muhammediye Medresesi'nde Tarih, Coğrafya ve Osmanlı Türk Edebiyatı

Murat Karataş

öğretmenliği yaptı. Anayasacı Demokrat Parti'nin merkez komitesine girdi. Fakat çok geçmeden 1906 Mart'ında tutuklandı. Rusya'da geçirdiği zaman boyunca Paris ve Kahire'deki Jöntürk çevreleri ile de ilişkisini sürdürüyordu. Rusya'da iken Vakit Gazetesi'nde yayınladığı ve içeriği, milliyetçiliğin XIX. yy.'daki etkisini ve bunun ne kadar büyük bir güç olduğunu anlatan ve bu gücün karşısında orduların karşı koyamayacağını belirten makalesi, O'nun takibe uğramasına neden oldu. Bu nedenle Avrupa ve Mısır'a uzun yolculuklara çıkmak zorunda kaldı. Temmuz 1908'de Jöntürk Hareketi'nin başarıya ulaşması neticesinde İstanbul'a geldi.

Akçura Türkiye'deki Milli Hareketin Başında (1908-1914)

Jöntürk devrimi patlak verdiğinde, milliyetçilik akımının varlığı bile sezilmezken, altı yıl sonra Türkiye Almanya'nın safında savaşa girdiğinde, Türk Milliyetçiliği sağlam bir biçimde kök salmış bir düşünce akımı haline gelmişti. Bunun olmasını sağlayan milliyetçilik hareketine katkı sağlayan üç ayrı unsur vardı:

1. Abdülhamid döneminden kalma eski Türkçüler: Veled Çelebi, Necib Asım, Mehmed Emin gibi.
2. 1908 Devriminden sonra Selanik'te ortaya çıkan milliyetçiler: Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin, Ali Canib gibi.
3. Rusya'dan göç eden Türkler: Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Mehmed Emin Resulzade, Abdurreşid İbrahimov, Hüseyinzade Ali, Ayaz İshaki, Halim Sabit gibi.

Jöntürk devrimi, Akçura'nın Abdülhamid'e karşı olan eski tutumunu yeniden canlandırdı; ama birkaç ay içerisinde yeni rejim uygulamaları, Osmanlı'nın ufkunu bütün bir Türk devrimini kapsayacak ölçüde genişletmek isteyen Akçura'yı tatmin etmedi. İngiliz sempatileri, askerlere siyasal hayatta çok fazla yer vermeleri gibi yanlış uygulamalar nedeni ile Akçura, İttihat ve Terakki içinde yer almadı. Hatta bu partiye karşı olan Milli Meşrutiyet Fırkası içerisinde bulundu. Bu partinin kurucuları içerisinde Ahmet Ferid Tek, Mustafa Zühdü ve Mustafa Suphi gibi simalar vardı. Bu parti milliyetçi bir parti olmakla birlikte, milli sanayinin geliştirilmesi, yerli malın kullanılması gibi fikirlere sahipti. İttihat ve Terakki Partisi, 1913'te hükümet darbesi ile iktidara gelince,

partinin Ahmet Ferid, Mustafa Suphi gibi yöneticileri ve birçok muhalifle birlikte Akçura da Sinop'a sürgüne gönderildi; fakat Akçura diğer muhalifler gibi muameleye uğramadı. Çünkü Türk Yurdu Dergisi'nde ortaya attığı fikirler, İttihat ve Terakki yöneticilerinin uygulamaya koymak istediği fikirler ile örtüşüyordu. Akçura, bu partiye katılmamıştı; ama parti Türk Yurdu Dergisi aracılığıyla Akçura'ya yakınlaşmıştı. Akçura ise, bu partiye karşı "esnek" bir yaklaşım sergiliyordu. İttihatçı olmadığı halde, bu esneklik, onu İttihatçılarla çalışmaya yöneltti.

Rusya'dan İstanbul'a dönüşte Akçura'nın sürdürdüğü eylem, kültürel bir eylem oldu. Erkan-ı Harbiye Mektebi'nde, Darülfünun'da hocalık yaptı. Türklerin tarihi, edebiyatı, dili ve toplumsal yapısını incelemek amaçlı Türk Derneği'ni kurdu. Bunun ardından 1911'de Türk Yurdu Cemiyeti'ni, 1912'de de Türk Ocağı'nı kurdu. Türklüğün dünü, bugünü ve yarını konulu birçok konferans verdi. Mehmet Akif'in kurduğu Sırat-ı Müstakim adlı dergide dinsel reform, dış politika ve toplumsal sorunlarla ilgili makaleler yayınladı; fakat 1911'de Panislamizm çizgisine giren dergi ile ilişkilerini kesti.

Türk Yurdu Dergisi, 1911-1917 arası fiilen devam etti. 1918'de parasızlıktan kapandı. Türk Yurdu Dergisi, Türk milliyetçiliğinin en önemli dergisi oldu. Yayın hayatına "Bütün Türklerin iyiliği için" çalışacağını vaat eden Türk Yurdu, 32 sayfalık bir form halinde 15 günde bir yayımlanıyordu. Edebiyat, sosyoloji, tarih, ekonomi, eğitim gibi konuları işliyordu. Dergi ile birlikte Akçura'nın etrafında Mehmed Emin, Celal Sahir, Halide Edip, Ispartalı Hakkı gibi şair ve edebiyatçılar, Köprülüzade Mehmet Fuat, Bursalı Mehmet Tahir gibi bilginler toplanmıştı. Yazarlar arasında ise, Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip gibi isimler vardı. Türk Yurdu Dergisi'nin amacı, bir Türk orta sınıfı, bir ulusal burjuvazi yaratmaktı. Dinsel tutuculuğa karşı mücadele eden, kadının toplumdaki siyasal ve ekonomik rolünü güçlendirmeye çalışan ve eğitimin modernleşmesini isteyen, münevver bir kesim ideolojisi olan Türk Yurdu Dergisi, Osmanlı hakkında "Anadoluluk" fikrinin ortaya çıkmasını da sağladı ki, bu da Anadolu Hareketi'nde kendisini bulacak ve tamamlanacaktı.

Tarihin Anlamı

Akçura, sosyal bilimlerin felsefe, hukuk, sosyoloji gibi birçok alanıyla ilgili olmasına karşın tercihini tarih, özellikle de siyasi tarih alanında yaptı.

Tarihçi olarak kariyeri 1905-1906'da Kazan Muhammediye Mektebi'nde başladı. Jöntürk Devrimi'nden sonra Mülkiye Mektebi, Erkan-ı Harbiye gibi okullarda tarih hocalığı yaptı. Darü'l-fünun'da siyasi tarih dersleri verdi. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Ankara'da "Serbest Halk Dersleri", 1924'ten sonra da Ankara Hukuk Mektebi'nde "Çağdaş Tarih" dersleri okuttu. Çağdaş Tarih Kürsü Başkanı olarak İstanbul Üniversitesi'nde profesör oldu. 1931 yılında Türk Tarih Kurumu'nun başına getirildi.

Akçura'nın yapıtları, gerçekte, tarihsel anlamda yeterince özgün değildi. Yöntemi, kullandığı ikinci derecede kaynakların geniş bir sentezini yapmaktı. Genel bir tablo çizmeyi derinlemesine araştırmaya yeğliyordu. Yalnız Akçura, Osmanlı vakanüvislerinin günlük olayları kaydetmekten ibaret olan görevlerini eleştiriyordu. O, tarihsel geleceğe belli yönelimler vermeye çalışıyordu. Akçura, tarihsel olayları sosyo-ekonomik koşullara bağlarken, bireyin tarihteki rolünü tümü ile inkâr etmiyor; ama epeyce sınırlıyordu. "Tarihin akışına karşı konulamaz." derken aynı zamanda da "Büyük olaylar, şiddetle inanılmış fikirlerin sonucudur." demekten de kendini alamıyordu. Nitekim 1932 yılında, "Tarih, mücerret bir ilim değildir. Tarih, hayat içindir; tarih, milletlerin, kavimlerin varlıklarını muhafaza etmek, kuvvetlerini inkişaf ettirmek içindir" diyecektir.

Akçura, ardında önemli bir tarih eseri bırakmamıştır. Zaten O, Türklerin tarih konusunda ulusal bir bakış açısına, bir Türk perspektifi yerleştirmek amacıyla idi. Yola çıktığı düşünce, Türklüğün ufuklara doğru açılması gerekliliği idi. Örneğin Akçura, vakanüvisler için milat olan İslamiyet'in, Türkler tarafından kabul edilmesini, kendi tarih bölümlemesinin içerisine dahi katmıyordu. Akçura tarafından kabul edilen temel aşama, İslamiyet'in kabulü değil, Cengiz Han'ın ortaya çıkışı oluyordu.

Akçura, Türk tarihi konusunda yabancı yazarların eserleri ile bilgi sahibi olduğunu, bu tutumun bir an evvel değişerek Türk tarihine yabancıların gözü ile bakmamak, aksine Türk gözüyle bakmak gerekliliğini anlatıyordu.

Toplumsal Devrim

Pozitivizmden derin bir biçimde etkilenen Jöntürkler'in büyük çoğunluğu gibi Akçura da, eğitim ve bilimin toplumsal devrimde çok önemli rol oynadığına inanıyordu. O'nun için devrim, bireyleri her türlü uhrevi tutumdan, önyargı ve dogmatizmden kurtarmak olan zihinsel bir devrim anlamına

geliyordu. Toplumsal devrim konusunda da materyalist bir anlayışla sınıflar mücadelesi kavramına oturan toplumsal çözümleme çerçevesi ki, bu çözümleme O'nun siyasal alandaki milliyetçilik olgusuna ilişkin çözümlemesi ile paraleldi, O'nun siyasal bir görüş olarak solda olduğu izlenimini veriyordu. Belki de Akçura, sosyalizm düşüncesinin, o zamanki Osmanlı toplumunda ticari kesimin büyük çoğunluğunun Yahudi, Rum, Ermenilerden oluşması dolayısı ile milliyetçiliğe zararından çok faydası dokunabilecek bir pozisyonda olduğu şeklinde yorumluyordu.

Tatar Modeli

Akçura, Kemalist reformlara kadar Türkiye'de ilerleme yanlısı ideolojileri, Tanzimat dönemini getiren büyük reform döneminin birer uzantısı olarak görüyordu. Nitekim Jöntürkler de kendilerini Mustafa Reşit Paşa tarafından başlatılan ve Ali, Fuat, Mithat Paşalarca sürdürülen modernleşme hareketinin mirasçıları olarak görme eğilimdediler. Akçura'ya göre Tanzimat dönemi, siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik olmak üzere üç ayrı alanda yenilgiye uğranmasına yol açmıştı. Siyasal alanda eşitlik ve özgürlük sağlanamamış; toplumsal, kültürel alanda ise eğitimi modernleştirmek adına eğitimde batılı-doğulu şekilde ikilik yaratılmış; ekonomik alanda ise, yerel sanayiye ezecek kadar liberal bir tavırla Osmanlı pazarını Avrupa mamulleri doldurmuştur.

Akçura'ya göre, diğer dünya Türkleri ile Osmanlı Türklerinin millileşmesindeki farklılığın nedeni siyasal ve tarihsel konjonktürden kaynaklanıyordu. Akçura, Rus yayılma politikası nedeni ile Tatar'ların ulusal bilinçlerinin oluşumunu Osmanlı'da görememektedir. Tatarlar, Türk birliğini sağlamaya çalışıyorlar, Türk tarihi ile ilgileniyorlar, gelenek ve adetlerine özen gösteriyorlar, ekonomik ve toplumsal durumları daha ileri ve kadınlara verilen haklar gibi modernleşme manasında daha iyiydiler. Akçura, Osmanlı'nın Tatar modelinin örnek alınması gerektiğini sık sık vurguluyordu. Akçura'ya göre, Tatarlar "Daha çok Türk, daha çok Müslüman ve daha çok Modern"di. Akçura, Batıdan sadece tekniğin alınması gibi bir batılılaşma usulünü kabul etmemekle beraber, Avrupa fikrinin ithal edilmemesi durumunda modernleşmenin imkânsızlığını savunuyordu. Ayrıca modernleşmeye en büyük engeli de Türk kadınının kapalı kalarak sosyal yaşamın dışında tutulması olarak görüyordu. Akçura, İslamiyet konusunda ise, Kur'an'ın Türkçeleştirilmesi gerektiğini

Murat Karataş

savunuyordu. Kur'an'ı ilk Türkçeleştiren Bakü'de Azerilerdi. Bu örnekle O, Türkçeye çevrilmiş Kur'an'ın daha iyi anlaşılacağını savunuyordu.

Tatar modelinde karşılaşılan iki önemli fikir, milliyetçilik ve ilerlemeciliktir; fakat diğer önemli husus da Halkçılıktır ki, 1912'de çıkan ve milliyetçilik fikrini aydınlar ve memurlardan ziyade, köylülere kadar ulaştırılması amaçlayan "Halka Doğru Dergisi"nin kurucuları arasında da Akçura yerini alacaktır.

Pantürkizm'den Kemalist Türkiye'ye (1914-1935)

Türk Milliyetçiliği'nin Stratejisi

Akçura'nın milliyetçilik stratejisinin, Tatar burjuvazisinden çok fazla etkilendiği için Rus asimilasyonuna, yani Panславizm'e karşı bir Pantürkizm politikası izlemek çerçevesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Akçura, diğer bir konu olan Şark Meselesini ise, esasında Hıristiyan-Müslüman karşıtlığına dayalı bir konu olmakla birlikte "Zengin Batı-Yoksul Doğu" temelinde görmektedir. Akçura'nın dış politikadaki çözümlemesi, O'nu Almanya ile ittifak noktasına götürüyordu. Abdülhamid'in Almanya ile ilişkilerinden övgü ile söz ediyordu. Hatta Fransız Dışişleri Başkanlığı'na göre, Enver Paşa'nın Akçura ile ittifak kurmasındaki en büyük pay, Akçura'ya aitti.

Kemalist Türkiye'de Yusuf Akçura

Akçura, Ağustos 1919'da Moskova'dan İstanbul'a döndüğünde Osmanlı, Mondros Mütarekesi'ni imzalamış, yenik bir devletin kargaşası içinde idi. Üstelik birçok milliyetçi önder tutuklanarak Malta'ya sürülmüştü. Akçura, İstanbul'da kalarak bu ortamda faaliyetlerine devam etti. Ekim 1919'da Milli Türk Fırkası'nın kurucularından oldu. Bu partinin programına göre, ulus kavramında bir miktar yumuşama görülüyordu. Bu kavram, ırktan çok hissiyat, eğitim ve dile bağlanmıştı. Azınlık milletler, Türklerle aynı temel ve siyasal haklara sahip olacaktı. Tabi bu da dönemin mütareke koşullarındaki ortam ile alakalı idi. Türk Ocakları'ndaki çalışmaları, Mart 1920'de İstanbul'un fiilen işgaline kadar sürdü. Nisan 1921'de ise, şair Mehmed Emin Bey ile birlikte Kemalist Harekete katıldı.

Akçura, Anadolu direnişi içinde yer aldıktan birkaç ay sonra ihtiyat yüzbaşısı olarak Sakarya Muharebeleri'ne katıldı. Ankara'da birçok görev üstlendi. Maarif Vekâleti'nde çeviri işleri yaptı. Hariciye Vekâleti'nde doğu sorunları üzerine çalıştı. Bunun dışında "Ankara'da Serbest Halk Dersleri" adlı kurs verdi. Ankara Hukuk Mektebi'nde dersler verdi. Hamdullah Suphi tarafından yeniden faaliyete geçirilen Türk Ocakları'nda çalıştı. 1924'te "Türk Yurdu Dergisi"ni yayımlamaya başladı. 1923'te İstanbul milletvekili olarak TBMM'ye girince Türk Yurdu'nu bırakarak, kendisini yasama işlerine verdi. 1934'e kadar İstanbul milletvekili olan Akçura, ölümünden bir yıl önce Kars milletvekili seçildi.

Akçura, 1925'e kadar Kemalist Hareket'in bütün siyasal mücadelelerinde aktif görev aldı. Mustafa Kemal, bağımsızlık fikirlerine sahip olması nedeni ile Akçura'ya değer veriyor ve kültürel sorunlarda O'nu danışman olarak değerlendiriyordu. Akçura, yaşamının son yıllarında bir milli tarih görüşü yaratılması çalışmalarında çok önemli rol oynadı. 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşuna katıldı. Ertesi yıl bu kurumun başına getirildi. Türk Tarihi'nin Ana Hatları'nın belirlenmesinde katkıda bulundu. 1932'de Ankara'da toplanan ilk Türk Tarih Kongresi'nin başkanlığını yaptı.

Mustafa Kemal, çok erken tarihlerde Pantürkizm'i reddetmişti. Yeni devletin sınırlarını belirleyen Misak-ı Milli, Pantürkizm'i mahdut eden bir belge idi. Akçura ise, 1919'da Rusya dönüşünde ileri tarz milliyetçilik tanımı yapmış (Emperyalist Türkçülük-Demokratik Türkçülük) ve kendisini demokratik olarak tanımlamıştı. Enver Paşa gibi yayılmacı emeller besleyen İttihatçılardan farklı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişti. Bu da aynı Kemalizm gibi, Pantürkizm'in yayılmacı yönlerini mahdut etmek gibi bir özellik taşıyordu. Yeni kurulan devletin etnik ve kültürel özdeşliği konusunda ise Akçura, Türk kültürü ve dilinin gelişmesini ekonomiye bağlıyordu. Türk ekonomisi gelişirse, Türk dili ve kültürü yaygınlaşırdı. Bu amaçla Akçura, Ankara'da bağımsız ve milli ekonomi için çalışmalar yürütüyordu.

Akçura'ya göre, Türkiye'nin modern bir devlet olmasına muhalefet eden toplumsal sınıflara, yani feodal ve yobazlara saldırmak gerekiyordu. Akçura, yobazlık eylemlerine destek sağlayan feodal toprak sahiplerini tasfiye etmek amacıyla bir tarım reformu yapılmasını öngörüyordu. Bu reformla büyük toprak mülkiyetini ortadan kaldırılacak, kişisel bağımlılık ilişkilerine son verilecekti.

Murat Karataş

Sonuç

Akçura da “Bu devlet nasıl kurtulur?” sorusuna cevap arayan aydınlardan biri olmakla beraber, bu soruya verdiği cevap, Tatar burjuvazisi modelini örnek alarak çizdiği Pantürkizm ideolojisidir. Bu ideoloji, ütöpik bir ideoloji olarak kalmış olsa da, Akçura'nın çalışmaları tamamen boşa gitmemiştir. Pantürkizm ideolojisi, Türklerin umudunu canlandırmış ve kendisine olan güvenini kaybetmemesini sağlamıştır ki, bunda Akçura'nın rolü büyüktür. Akçura, Marksizm'den sınıf kavramını ödünç almış; bunu ulusan burjuvazinin hizmetinde kullanmıştır. Akçura'nın faydacılığı ve materyalistliği, O'nu Türk milliyetçiliğinin teorisyeni olmaktan çok, stratejisini çizen kişisi yapmıştır.